

דורות גם בשפל המדרגה לא יופסק הארת הקדושה מנפשות ישראל... שגם עתה שנתמעטו הלבבות יש בכח להיות נקנה בלב להתאחד גם חלוקי הדיעות להיות בחינת 'כל אשר עשה טוב מאד'. ובוה יונח הדרש (חולין צב.) הבשילו אשכולותיה ענבים – אלו הצדיקים שבכל דור ודור, וגם אמרו אשכולות אלו ת"ח בו' ליבעי רחמים איתכליא על עליא – שבאמת יש בכל דור מציאות בחינת אשכולות כאמור' (מתוך פרי צדיק לחנוכה ה.).

דף טז

'אמר רב יוסף: דופי של סמיכה קתני. והא יוסף בן יועזר גופיה מיפליג פליג בסמיכה? כי איפליג בה בסוף שניה דבצר ליבא'. בשו"ת חות יאיר (קצב) האריך בענין המחלוקות בישראל, ותורף דבריו שאין מתקבל על הדעת שחילוקי הדעות על הסמיכה נוצרו בזמן הבית, שהרי הדבר מצוי בכל רגל ורגל ואי אפשר שיישכח, וכיצד לא קבלו הנשיא ואב בית דין ושאר תלמידי חכמים מהדורות שעברו כיצד עושים [וכן הביא מחלוקות רבות כיו"ב, בדברים המצויים תדיר] – על כרחך לומר שהיו שינויי דעות ופירודי לבבות כבר מאז מתן תורה ואילך ונחלקו בדברים מסוימים עוד קודם בנין הבית, אלא שעד ליוסף בן יועזר היתה הכרעה אחת, ומאז ואילך נחלקו הנשיא ואב בית דין כת מול כת ולא היתה הכרעה פסוקה (וכן מבואר בהגהת הגר"א (אות א), שעד אז היו מסכימים לדברי המרובים, ומכאן ואילך לא היתה הסכמה אחת).

'... אעפ"כ החזיר עתניאל בן קנז מתוך פלפולו שנאמר וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב ויתן לו את עכסה בתו לאשה'. קודם לכן כתוב ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה – ולפי הדרש מתפרש, כל מי שיוכל להחזיר אותן הלכות שנשתכחו בימי אבולו של משה, אתן לו את עכסה בתי. ולכן לא מנו אותו עם השלשה ששאלו שלא כהוגן, אליעזר שאול ויפתח – שמא יודמן לו ממזר או עבד? – שהרי לא אמר שיתן אלא לבעל תורה, וכהוגן שאל. ויש מפרשים, הואיל והיתה בה צניעות יתרה שמשום כך כל הרואה אותה כועס על אשתו. כיון שכן היה סמוך שזכותה וזכות שלו יסייעו שלא יזווגו לה אלא כפי מעשיה (עפ"י תוס' תענית ד. ד"ה שלשה).

'לבלתי עצבי – שלא ישגבני יצר הרע מלשנות'. אמר 'עצבי' כי היצר הרע משליך עצבות על האדם ושפלות בפיתויו שאין נחשב לימודו ועבודתו כלום (עפ"י פרי צדיק לט"ז באב א).

'רש ואיש תככים נפגשו'. פרש"י 'איש תככים' – בינוני. ונראה שדרש לשון 'תוך' – איש אמצעי [כמו 'בתוך הגן' מתרגמינן: 'במציעות גינתא'], בינוני הצריך אף הוא להוסיף לימוד (עפ"י עולת שלמה).

(ע"ב) 'אמר ריש לקיש ארבעה נתנו להן והעמידום על חמש... רבי נתן אומר: אחת נתנה להן והעמידוה על חמש'. קצת קשה שמקדים דברי ריש לקיש האמורא לרבי נתן התנא. ויש מפרשים שריש לקיש מפרש דברי רבי שמעון ואילו רבי נתן חולק ואומר שאחת ניתנה להם ואינו מפרש דברי רבי שמעון (שטמ"ק מ'גליון).

תדע שלפרש דברי ר"ש בא ריש לקיש, שהרי הוא עצמו אמר (בפסחים צז.) שחטאת שעברה שנתה רועה, הרי שלשיטתו אינן אלא ארבע חטאות המתות ולא חמש, וא"כ מה שאמר 'העמידום על חמש' – לר"ש קאמר.

ולדבריו יתכן ששלוש נתנו והעמידום על ארבע (וכ"כ בקרן אורה מעילה י:), ויתכן שסובר שזו שעברה שנתה היא אותה שרועה, ועל הארבע האחרות נתקבלה ההלכה שמתות.

ככתבם וכלשונם

מי שהוא חסר ומבקש השלמה אי אפשר שהקב"ה לא יענהו, וכמו שכתוב קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע, וכמו שאמרו בזהר (ח"ג קצה). דתפלה דעני כלל כל צלותין ובקעי רקיעין, ואין עני אלא בדעת (נדרים מא). אפילו אין ידוע איך להתפלל ולרצות לקונו, ולכן אמר בו ולפני ה' ישפך שיחו ושיחה פירוש מילי דעלמא ולא דברי תורה... היינו שמדבר בלא דעת וישפוך ולא במתון ובסדר רק שמתוך שבירות לבו שופך נפשו לה' ודברים בלתי מסודרים ושלא בדעת, וזו מקובלת יותר...

וכמו ששמעתי דכל אחד מיישראל שחסר לאיזה דבר ומבקש גם בהפלגה וכדרך שאמרו (ברכות ג.) דבשאלה (בדברי תורה) הרחב פיך ואמלאהו) היה פועל בודאי, רק שהוא מרוצה אחר כך בכל שהוא וצריך לזה דעת שלא להתרצות ולחשוב עצמו שאינו חסר רק בישועה שלימה. וזה עצת יעבץ שאמר (דברי הימים-א ד) **אם ברך תברכני והרבית את גבולי וגו'**, ואיתא בתמורה שאמר אם ברך וגו' הרי טוב ואם לאו הריני הולך בנסיסי לשאול (כלומר הריני מת בעצבוני) פירוש שאמר שאינו מקבל שום נייחא כלל כל זמן שלא יענהו הש"י ככל אשר שאל, ובאם לא הרי הולך חס ושלוש לשאול בנסיסי וחסר לגמרי, והש"י מוכן לעזור לנשברי לב ומיד ויבא אלקים אשר שאל, ומלשון הגמרא 'מיד' מבואר דפועל תיכף.

ואנו מבקשים (בסליחות) רחמנא דעני לתבירי לבא ולמכיכי רוחא ענינא, דבאמת לזה גופא צריך סיעתא דשמיא להיות לב נשבר ושלא להתרצות בשום דבר רק בישועה גמורה...!

(מתוך צדקת הצדיק ריג)

כשאדם מבקש על מעלה, יש לו לבקש שלא יהיה יותר מגבולו, וכמו שכתוב **שוא ודבר כוזב הרחק ממני**. פירוש 'שוא' – דמיונות של תוהו, ו'דבר' היינו דברי תורה... ואפילו דבר תורה רק שהוא למעלה מגבולו והרי זה כוזב ופוסק – הרחק... שכשיעלה במדרגות שאינם לפי ערך כלי קבולו יבוא לגיאות ולשקר ח"ו. ועל זה בקש יעבץ **אם ברך תברכני והרבית את גבולי וגו'** – הגבול שלי תשמור שלא לצאת חוץ מגבול, כי כל אחד בעל גבול רק שבאותו גבול תתן ברכה וריבוי, כי ודאי ביד הש"י להגדיל הגבול והכלי-קבול של האדם.

וזהו שאמרו ז"ל בתמורה **ברך בתורה והרבית בתלמידים** כטעם מתלמידי יותר מכולם (תענית ז.). שכל זמן שהתינוק ממשמש מוצא וכשנגמל גם החלב נעתק משדים, רק על ידי התינוק מתרבה החלב באם. ורז"ל המשילו לזה למוד התלמידים בפסחים (ק"ב). יותר ממה שעגל רוצה לינק הפרה רוצה להניק, שע"י התלמידים נתגדל גבולו להיות כלי קבול יותר לקבל ברכה ושפע דברי תורה מהש"י, כמו לענין עשירות כשיש לו בנים הרבה [וכן דרשו שם אחר כך **והרבית גבולי בבנים ובנות** שע"י נעשה כלי קבול גדול לענין העושר], ובני בית צריך לעשירות יותר שאינו אצלו עשירות רק לחם חוקו, וכן לענין דברי תורה, לכך הסמיך בקשת התלמידים לברכה בדברי תורה, דלולי כן שמא אי אפשר לו לקבל כל כך ברכה. ואחר כך והיתה ירך עמדי – **שלא ישתכח**

ויתקיים בידו, וזהו 'על ידי'... היינו ימין, ואיתא בברכות (ו.) 'בימינו' – זו תורה וכו' שימין הש"י היא המשפעת דברי תורה, וכאשר תהיה עמדי אי אפשר שישכח שהרי משפעת תמיד, ולפי שבקש על הקיום, על זה סמך תיכף בקשת החברים (ועשית מרעה, שיוזמנו לי רעים כמותי), שהם המקיימים בידו... והקדים תלמיד לחבר כי אז היה אחר פטירת משה רבינו ע"ה, יעוין שם בגמרא, ונתמנה יהושע לפרנס, שעסקו הנחלת הארץ והתחיל עסק אחר, רק יעבץ הוא עתניאל לבבו היה רועש על דברי תורה יעו"ש בגמרא דהיה מפולפל יותר מיהושע, רק שלא היו לו חברים ולא תלמידים ובקש תחילה על הברכה בדברי תורה מאחר שהיה יחידי בלא רב וחבר ותלמיד ותיכף לברכה הוצרך לבקש על התלמידים שעל ידם הוא כלי מחזיק ברכה כנ"ל ואחר הברכה צריך לבקש על הקיום ושלא ישכח ואז בקש על החברים, ואח"כ שלא יגרום איזה חטא בקש **לבלי עצבי** כדרשת רז"ל שם **שלא ישגבני יצר הרע מלשנות**. ומיד **ויבא אלקים את אשר שאל**. והנה ברכה וחברים ותלמידים אפשר להיות מיד כפשטיה, אך הקיום ושלא יגרום החטא לכאורה זה אין נתודע רק בקץ ימיו שרואה שנתקיים בו כל ימיו – ונראה כי גם בזה יש הרגשה בלב כאשר הדברי-תורה הם קבוע וקיימא שמינה לא יזוע עוד ושאיין עבירה מכבתו, כי יש בו די לפוצץ היצר הרע והחכמה תעוז לחכם ומסלקת היראה שמא יגרום החטא, שזה נקרא יראה גבי יעקב אבינו ע"ה (ברכות ד.) ומי שיש לו תקיפות מדברי תורה הוא מסולק מכל מיני יראות (שם ריד). ראה עוד בענין הלכות שנשכתחו בימי אבלו של משה ובכל הסוגיא, בלקוטי מאמרים לר"צ הכהן, עמ' 95-98; מחשבות חרוץ עמ' 139.

*

'אשר יכה קרית ספר... וילכדה עתניאל בן קנז... אמר (– הרה"ק ר"פ מקוריץ) בשם המגיד ממזריטש ז"ל, דהנה בתורה נברא העולם, וכל מקום יש לו חלק ושייכות בתורה, וכשרצו לכבוש ארץ ישראל עסקו באותו משא ומתן והלכה השייך לאותו מקום ועי"ז כבשוהו. וזהו שכתוב גבי עי וילך **יהושע בתוך העמק** ודרשו רז"ל (מגילה ג:) **'בעמק'** – בעמקה של הלכה, דעסקו באותה הלכה ששייך לעי.

והכא לא היו יכולין לכבשה, שזה היה שייך לאותן שלש מאות הלכות שנשכתחו באבלו של משה, עד שבא עתניאל בן קנז והחזיר בפלפולו אותן שלש מאות הלכות וכבשה, וזה 'קרית ספר' – פירוש, עיר שצריך לכבשה על ידי ספר ולימוד.

ואמר הוא ז"ל, אפשר שזה היה כוונת רבנים הקודמים כשנתמנו בעיר חדשה אמרו להם הלכה ותוספות, כדי שיוכלו לכבוש העיר. ומן הסתם זו ההלכה היתה שייכת לאותה העיר, כי הקדמונים ודאי כיוונו לשם שמים' (מתוך 'אמרי פינחס' שער התורה י).

דף יז

'עשה שוגג כמזיד בתמורה... כסבור לומר תמורת עולה ואמר תמורת שלמים'. מכאן מוכח שבעשיית תמורה אין האדם פועל בכחו, שהרי לא נתכוין לזה כלל, אלא גזרת הכתוב היא שאם יאמר כך וכך – תהיה תמורה, נמצא שדיבורו אינו אלא 'גורם' לחלות התמורה [וכעין זה מצאנו בברכת יצחק ליעקב

[במסכת זבחים (ק"ז) הסיקו שחטאות ואשמות של הנזיר לדברי הכל חובות הם ואינם קרבים בבמה. לא נחלקו אלא בעולה ושלמים].

דף טו

כד. א. חטאת שכיפרו בעליה באחרת, מה דינה?

ב. חטאת שמתו בעליה, מה דינה?

א. חטאת שכיפרו בעליה באחרת, כגון שאבדה ונמצאת; אם בשעה שכיפרו היתה אבודה – דינה במיתה, וזוהי אחת מחטאות המתות.

נמצאה לאחר שהפרישו בעליה אחרת ועדיין לא נתכפרו באחרת, והרי שתיהן עומדות – יביא אחת מהן, איזו שירצה (יביא קרבנו לחטאת... יביאנה – אחת ולא שתים). והשניה, לדברי רבי יהודה תרעה ולדברי רבי שמעון תמות. [לפי ה'אבעית אימא' נחלקו בדבר רבי וחכמים (כב) בדעת רבי יהודה. ולהלן (כג) אמר רב הונא שמחלוקת רבי וחכמים אמורה כשבא לימלך, שלדעת חכמים אומרים לו להתכפר בראשונה והשניה תרעה, אבל לדברי הכל אם משך אחת מהן והקריבה מדעתו – דחה האחרת בידיים ודינה למיתה (וכן פסק הרמב"ם הל' פסוה"מ ד, ג). וע"ע להלן כא-כג].

בחטאת ציבור; לתנא קמא דמתניתין ורבי שמעון – אינה מתה [אלא רועה עד שתסתאב. וכן אמר ר"א. הוריות ו. יומא סה.], שלא נאמרה הלכה של חטאות המתות אלא ביחיד. רבי יהודה אומר: תמות.

הרמב"ם (פסוה"מ ד, א-ב; עבודת יוהכ"פ ה, טו-טז) פסק שחטאת ציבור שנתכפרו באחרת, תרעה עד שיפול בה מום ותמכר ויפלו דמיה לנדבה [ואעפ"י שחטאת ציבור שמתו מקצתם כתבו התוס' שכשרה להקריבה, אם נתכפרו באחרת הריהי דחוייה. עפ"י חזו"א או"ח קכו, לו].

ב. חטאת שמתו בעליה – דינה למיתה. ודוקא ביחיד אבל בציבור קרבה לפי שאין ציבור מתים, שהרי אמרה תורה להקריב שעירי רגלים וראשי חדשים מכספי הציבור, הגם שאפשר שחלק מהציבור כבר מתו (רב פפא).

למסקנא אין הוכחה לכך במקום שהציבור כולו נתחלף האם גם אז אין מיתה, ורק כשנשארו רובם קיימים מוכח שקרבה (וע' גם בשו"ת מהר"ם חלאוו יז). ואולם מסתיימת המשנה ומפשט דברי הרמב"ם (פסוה"מ ד, א) משמע שאפילו מתו כולם – אין מיתה בציבור.

וכן צ"ע כשהציבור חטאו ולא הפרישו קרבן ומתו, האם יש ללמוד מבאי הגולה שיש כפרה למתים בציבור כיון שאין ציבור מתים, או שמא הוראת שעה היתה גם לענין זה. וע"ע.

דף טז

כה. מהן חטאות המתות ומה מקורן? האם נאמרו ביחיד או גם בציבור?

רבי שמעון אומר: חמש חטאות מתות; ולד חטאת, ותמורת חטאת, וחטאת שמתו בעליה, וחטאת שנכפרו בעליה, וחטאת שעברה שנתה. שלש הראשונות אי אתה יוכל לומר בציבור, שאין חטאת ציבור נקבה ואין ציבור עושים תמורה ואין מיתה בציבור. כיון שכן אף השתים האחרות ביחיד נאמרו ולא בציבור – שכולן במקום אחד נאמרו וילמד סתום מן המפורש.

כאמור, לדברי רבי יהודה אף חטאת ציבור שנתכפרו בעליה – תמות, ולדבריו לא נאמרו כולן במקום אחד דוקא.

אמר רבי יצחק נפחא: חטאת שמתו בעליה (ספרים אחרים: שנתכפרו בעליה) נשתכחה בימי אבלו של משה (י"א שהחזירים עתניאל בן קנז. ע' במפרשים). ואמר ריש לקיש: ארבעה ניתנו להם למיתה (והחמישית ברעיה) ונשתכחו (אלו למיתה ואילו לרעיה) והעמידום על חמש (במיתה, גזרה משום הספק). רבי נתן אומר: אחת ניתנה להן (למיתה) והעמידוה על חמש (מפני הספק).

א. יש מי שכתב שר' יצחק נפחא חולק על מה שאמרו ארבעה ניתנו להם וסובר שרק חטאת שמתו בעליה נשתכחה, ולא השאר. ואילו לדברי ריש לקיש שכחו בימי אבלו של משה (כפרש"י) איזו מכולן רועה (הגרד"ס).

ב. לדברי ריש לקיש (להלן כב.), חטאת שעברה שנתה אינה מתה אלא רועה. וכן פסק הרמב"ם. ויש שנראה מדבריהם שהעיקר כרבי שמעון שחמש חטאות מתות (ע' מאירי שבועות יא: ועוד). ע"ע להלן כא-כב.

יש מי שכתב שלדעה זו, נתקבלה בהלכה שלש חטאות מתות ואחת רועה (לר"ל) או (לר' נתן) אחת מתה ושלוש מתות (עפ"י קרן אורה מעילה י:).

מלבד הלכה למשה, דרשו (בבכורות טז.) מן הכתוב איסור אכילה בחטאות המתות (אך את זה לא תאכלו... וממפרסי הפרסה) – לעבור על כך ב'לאו' (י"מ בלאו הבא מכלל עשה (ע' ר"ג שם). ויש מי שכתב שאינו אלא אסמכתא. עפ"י פירוש הראב"ד לתו"כ שמיני ד. וצ"ע. ולהלן (כח.) חשבו חטאות המתות 'איסורי הנאה'.

כיצד מתות – לא שיהרגן בכלי או בידו אלא יכניסן לבית ונועל עליהן עד שימותו (רמב"ם פסוה"מ ד, א ועוד – כמשמעות הגמרא יז:). ויש גורסים בגמרא שממיתים אותן בידים (כן מובאת גירסה בשיטמ"ק יז: אות כא).

דפים טז – יז

כו. חומר בקדשים מבתמורה וחומר בתמורה מבקדשים, כיצד?

חומר בקדשים מבתמורה; שהקדשים עושים תמורה ואין תמורה עושה תמורה, הציבור והשותפים מקדישים אבל אל ממירים, מקדישים עוברים ואברים אבל לא ממירים [רבי יוסי אומר: ממירים אברים בשלמים כדלעיל י].

חומר בתמורה מבקדשים; שהתמורה חלה על בעלת מום קבוע, שאם המיר על בע"מ אינה יוצאת לחולין ליגזז וליעבד, משא"כ במקדיש בעל מום. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עשה שוגג כמזיד בתמורה ולא עשה שוגג כמזיד במקדשים, וכדלהלן.

דף יז

כו. א. הממיר בשוגג באופנים השונים, מה דינו? ומה הדין בכגון אלו במקדיש בעלי מומין?

ב. מה דין תמורה בבהמת כלאים, טרפה, יוצא דופן, טומטום ואנדרוגינוס?

ג. המקדיש את הטרפה, מה דינה?